

Trestní řízení nebylo zavedeno ...

(Několik poznámek k dějinám vojenské kontrarozvědky v letech 1948-56.)

Ve Vojenských rozhledech 3/99 byla publikována ukázka z knihy Karla Kaplana „Nebezpečná bezpečnost“ (Doplňk, Brno 1999) věnovaná problematice vojenské kontrarozvědky v letech 1948-1956. Rád bych uvedl k této kapitole několik zpřesnění.

I. „[Vojenská kontrarozvědka] ... vznikla z podnětu sovětských armádních míst v roce 1945 jako obranné zpravodajství (OBZ) ... Po únoru 1948 se OBZ změnilo v páté oddělení generálního štábu, v roce 1950 se nazývalo Hlavní informační služba (HIS), v květnu 1951 se jmenovala vojenská zpravodajská služba a o rok později vojenská kontrarozvědka (VKR) ...“

Vojenská kontrarozvědka pochopitelně existovala již před rokem 1945, avšak až rozkazem velitele 1. čs. armádního sboru v SSSR brigádního generála Ludvíka Svobody ze dne 7. ledna 1945 bylo obranné zpravodajství k 1. lednu 1945 vyčleněno z vojenské zpravodajské služby jako samostatný útvar [1]. Dnem 15. dubna 1945 byla nově vytvořená Hlavní správa obranného zpravodajství (HS OBZ) začleněna do košické organizace ministerstva národní obrany. Podřízena byla náčelníkovi hlavního štábu a jejím přednostou jmenoval ministr národní obrany kapitána B. Reicina (v říjnu 1949 plukovníka J. Musila). Její hlavní úkol měl spočívat ve zpravodajské ochraně čs. armády, vojenského průmyslu a čs. státní hranice. HS OBZ vytvořila vlastní organizaci i organizaci podřízených složek OBZ, která vycházela z organizace čs. armády a zůstala až na nepodstatné změny stejná až do roku 1950. HS OBZ byla členěna na oddělení: 1. organizační a osobní, 2. operační a pátrací, 3. studijní a vyhodnocovací, 4. vyšetřovací a právní, 5. obrany průmyslu, 6. ochrany hranic. Měla řadu pomocných orgánů: hospodářskou a technickou skupinu, spojovací čet a štábní (bezpečnostní) oddíl. Dále měla styčné důstojníky na ministerstvu vnitra, financí a průmyslu, u velitelství finanční stráže, u zemských národních výborů. Oblastní správy (OS) OBZ v Praze, Táboře, Brně a Bratislavě měly podobnou organizaci jako HS OBZ. Každá OS OBZ s podřízenými pracovníky měla 300-500 osob.

Dnem 1. května 1946 byla HS OBZ začleněna do organizace hlavního štábu jako její 5. oddělení [2]. V důsledku reorganizace a redislokace čs. armády byla zřízena dnem 15. srpna 1950 Hlavní informační správa ministerstva národní obrany (HIS), u velitelství 1. a 2. vojenského okruhu pak oddělení informační služby. Místo názvu **přednosta** se začalo podle sovětského vzoru používat názvu – **náčelník** (generál Josef Musil). HIS se členila na skupiny a referáty. Pro HIS byly určeny počty: 115 důstojníků, 25 písařek a civilní zaměstnanci. [3]

Společným rozkazem ministra národní bezpečnosti a ministra národní obrany (publikován 30. března 1950 [4]) bylo dnem 1. dubna 1951, ne tedy 1. května 1951 (srov. s. 128) zřízeno samostatné velitelství vojenské zpravodajské služby (VVZS), které bylo podřízeno ministerstvu národní bezpečnosti. Jejím velitelem byl ustanoven kapitán leteckv František Chalupa.

Dne 29. května 1952 bylo VVZS přejmenováno na Hlavní správu vojenské kontrarozvědky (HS VKR). U vojenských okruhů vznikly správy VKR, u divizí a krajských vojenských správ oddělení VKR, u útvarů referáty VKR [5]. Funkci náčelníka HS VKR od ledna 1953 až do prosince 1971 (!) vykonával Josef Stavinoha. Po zrušení ministerstva národní bezpečnosti na podzim 1953 se HS VKR stala VI. správou ministerstva vnitra, fakticky VI. správou Státní bezpečnosti.

II. „Ministr národní bezpečnosti neusiloval o převedení této vojenské složky do své pravomoci, ale trvali na tom sovětských poradci ...“

Snahy o začlenění vojenské kontrarozvědky pod jednotné velení Státní bezpečnosti byly již před příchodem sovětských poradců do Československa. Koneckonců byl to jeden z požadavků IX. sjezdu KSČ vytvořit jednotnou Bezpečnost... [6]. „Spolupráce“ vojenské kontrarozvědky a Státní bezpečnosti se v praxi velmi často projevovala jako „konkurenční boj“, podobně jako v nacistickém Německu mezi abwehrem a gestapem. Vedení Státní bezpečnosti v této souvislosti požadovalo:

a) Vybudování společné evidence v tom smyslu, aby vojenská kontrarozvědká poskytovala zásadně všechny poznatky o živých osobách získané svými orgány, a to bez ohledu zda jde o osoby civilní či vojenské z povolání. Nemůže být sporu o tom, že evidence „nepřátelských“ osob měla v tehdejší době své těžiště u Státní bezpečnosti, a nebylo možné předpokládat, že by se kdykoliv v budoucnu přeneslo k ministerstvu národní obrany.

b) Vytvoření jednotné evidence agentů, důvěrníků a dalších spolupracovníků. Docházelo totiž k situacím, kdy se obě strany snažily získat stejnou osobu za svého spolupracovníka, tzn. že agenturně rozpracovávaly totožné „objekty“ atd. „Dosavadní zárlivé střezení spolupracovníků mezi oběma stranami vedlo k roztržiténosti práce a k opomíjení společných zájmů i cíle, nehledě k tomu, že zejména voj. orgánové byli v četných případech nuceni stejně za některé osoby jako agenti u nás intervenovat.“ [7]

c) V rámci ochrany podniků důležitých pro obranu státu byla sice uzavřena řada dílčích dohod mezi Státní bezpečností a vojenskou kontrarozvědkou, která v důsledku změn v hospodářství „nedokázala“ zastat úkoly svěřené jí zákonem č. 131/1936 Sb. V praxi se omezila vojenská správa na povolování vstupů do 38 vybraných podniků s převážně zbrojní výrobou. Tato vyloženě formální ochrana měla tu „nevýhodu“ v tom, že teoreticky odpovídaly za ni oba resorty (rozumí se vnitra a obrany).

d) Také ve věci „bezpečnostních referentů závodů“ byla podepsána dohoda mezi Státní bezpečností a ministerstvem národní obrany (J. Veselý a J. Musil). ministerstvo národní obrany tehdy usilovalo o právo jmenovat ve vybraných podnicích své osoby. Pozdějším usnesením vlády bylo svěřeno jmenování bezpečnostních referentů závodů Státní bezpečnosti.

Velitel sektoru BAa-I kapitán V. Kroupa dne 18. srpna 1950 v zájmu jednotné kontrarozvědky navrhol:

Z hlediska kontrarozvědky doporučujeme, aby se kontrarozvědnou činností v ČSR zabývala pouze jedna složka (Státní bezpečnost) z těchto důvodů:

1. Rozdělení špionáže na vojenskou a civilní (hospodářskou a politickou) je pouze formální. Ve skutečnosti, jak ukazuje praxe všechny případy špionáže v ČSR zabíhají jak do hospodářského a politického, tak i vojenského sektoru současně. (Totální špionáž.) V důsledku toho se velmi často stává, že se týmž případem z různých stran zabývají jak StB tak DOZ.

2. Rozdělení objektů na objekty MNB a MNO nemůže zcela odstranit dvoukolejnost. Tak kupř. 5. odd. hlavního štábu se zabývalo vojenskou osobou, která byla ve styku s kanceláří OSN v Praze, a tak se dostalo k dílčímu rozpracování objektu vyhrazenému StB. Ukazuje se, že objekty nežijí izolovaně. I když z pracovních důvodů je nutno objekty rozdělit na různé operativní skupiny (referáty,

získán ke spolupráci B. Reicinem. Později byl řízen hlavně plukovníkem Mysíkem a v závěru majorem Tylšem. Na pokyn těchto řídicích orgánů byl ve styku s pracovníkem USA vyslanectví Footem, kterému předával s vědomím a se schválením řídicího orgánu některé poznatky o čs. armádě a jejich funkcích, aby tak získal důvěru Foota a mohl od něho čerpat poznatky o zájmech a činnosti příslušníků amerického velvyslanectví v Praze. Šatana byl zatčen na pokyn Musila po upozornění Mysíka, že Šatana plní pro Footeho úkoly bez vědomí vojenského obranného zpravodajství. Po zatčení se Šatana hájil, že byl spolupracovníkem 5. oddělení hlavního štábu, že skutečnosti, které vyzradil na americkém velvyslanectví, provedl vždy se souhlasem Mysíka a dalších řídicích orgánů. Na radu Musila bylo Šatanovi sděleno vyšetřovatelem Vaňkem, že je nutné s ním sepsat dva protokoly, a to jeden, kde bude uvedeno, které zprávy předal Footemu, a druhý bude pojednávat o spolupráci s vojenským obranným zpravodajstvím a pokynech jeho příslušníků Šatanovi pro styk s Footem.

Protokol usvědčující jej ze zpravodajské práce pro americké velvyslanectví Šatana podepsal, avšak druhý protokol s ním už nebyl sepsán. Na základě podvodně vylákaného doznání a příslušných znaleckých posudků, byl Šatana odsouzen k trestu smrti, přestože svou výpověď u soudu odvolal.

„Myslík“, ve skutečnosti Mysík, nemohl být z výše uvedených důvodů souzen. Štábní kapitán František Pergl alias „Suchá lípa“ nebo „Černý penicilín“ byl „pouze“ správcem „Domečku“, tzn. vyšetřovací věznice 5. oddělení hlavního štábu v Kapucínské ulici. Pergl, jako správce věznice, byl znám svou surovostí už za služby v předválečné čs. armádě. Vyplnil každý příkaz, který mu byl dán vyšetřujícími pracovníky k týrání vězňů a sám iniciativně vymýšlel různé způsoby týrání. K tomu vedl i své podřízené – strážné (vojáky základní služby!), kteří konali službu ve věznici. K mučení a týrání vyšetřovanců používal různých způsobů, jako například bití obuškem, fackování, dávání do želez (zaplombování), pochodování v noci po cele, cvičení až do umdlení, buzení vyšetřovanců, kopání a bití přes chodidla (tzv. baštonáda), zvedání za uši, bití přes mokré ručník, „kolotoč“ atd.

Ve věznici nebyla poskytována lékařská péče, při nemoci vězňů Pergl odpíral lékařskou pomoc a dával nemocným tenohtalin, po jehož použití se dostavovaly prudké průjmy a celková tělesná slabost. Na celách se netopilo, spalo se při otevřeném okně v lehkém prádle i za mrazu. Svým jednáním se snažil dosáhnout toho, aby vyšetřovanci byli morálně i fyzicky zlomeni a vše doznali. Pergl byl volán i do vyšetřujících místností, kde se účastnil bití vězňů, aby tito rychle doznávali „trestnou činnost“. Pergl vytvořil z vojenské věznice v „Domečku“ mučírnu, která snese srovnání s věznicí gestapa.

Jejím velitelem byl ve skutečnosti z titulu své funkce přednosty vyšetřující a realizační skupiny „R“ 5. oddělení hlavního štábu (i Hlavní informační správy) podplukovník Ludvík Souček. V letech 1949-1952 tudy prošly desítky nevinných lidí. Mnozí se své právní a občanské očisty nedožili ...

Soudní přelíčení bylo provedeno pouze proti podplukovníkům Součkovi a Karlu Bohatovi (zástupci náčelníka vyšetřovací skupiny), majorům Ludvíku Turkovi (nejlepšímu vyšetřovateli OBZ a HIS) a Vaňkovi, štábním kapitánům Perglovi, Remtovi a Růžičkovi a poručíku Slavíkovi. Odsouzení byli k trestům od 2 do 15 let odnětí svobody. Z výpovědí obviněných a svědků v průběhu trestního řízení bylo

zjištěno, že stejných nebo podobných trestných činů se dopustili i další příslušníci vojenské kontrarozvědky. Vojenský prokurátor 8. prosince 1952 požádal náčelníka VVZS podplukovníka Chalupu o zavedení trestního stíhání proti dalším příslušníkům bývalé Hlavní informační služby, kteří nadále působili ve vojenské kontrarozvědce. Byli to kpt. Karel Tichý, zástupce náčelníka VII. odbor HS VKR, pplk. Jan Raban, náčelník operačního oddělení OS/GŠ, kpt. František Zeman, náčelník O VKR 12. PD, kpt. Jaroslav Řiřica, výslechový referent HS VKR, npor. Václav Bláha, důstojník sekretariátu HS VKR, mjr. Bedřich Sedláček, náčelník oddělení V. odboru HS VKR a kpt. Jakub Benada, náčelník O VKR VA. [12]

Ministr národní bezpečnosti Karol Bacšlek pak 15. prosince 1952 sdělil ministru národní obrany generálu Čepičkovi, že odmítá vydání osob k trestnímu stíhání v podstatě z těchto důvodů:

- ☐ vyšetřovací pracovníci přišli z továren bez zkušeností
- ☐ ve vyšetřování byli školeni těmi, kteří záměrně zaváděli nezákonné způsoby vyšetřování, jako jediné správné
- ☐ ti, kteří podobné metody zaváděli, byli potrestáni
- ☐ použití nezákonných metod bylo rozkazem ministra MV dne 20. 12. 1951 zakázáno
- ☐ je třeba postihovat původce nezákonných metod, a ne stíhat ty, kteří z neznalosti a na přímý rozkaz se v minulosti násilí dopustili. [14]

Na sebe jaksi zapomněl ...

V roce 1954 na základě přípisu generálního prokurátora upozornil náměstek ministra vnitra O. Jeleň na tytéž osoby, rozšířené o kapitána Karla Nývltu a kapitána V. Roučku s tím, že žádal o prošetření jejich případů.

Náčelník HS VKR plukovník Stavinocha 7. května 1954 navrhl náměstkovi ministra vnitra O. Jeleňovi, aby cestou ministra vnitra byl předložen prezidentu republiky návrh na udělení amnestie. „Důvod: příslušníci HS VKR byli k používání fyzického násilí vedeni svými představenými. Uvedení důstojníci plní služební úkoly velmi dobře a jsou pro službu ve VKR upotřebitelní.“ [14]

V rozporu i s tehdy platným právním řádem rozhodlo všemocné politické byro ÚV KSČ – 22. listopadu 1954, totiž souhlasilo s tím, aby proti uvedeným příslušníkům Státní bezpečnosti nebylo vedeno trestní řízení pro trestné činy, kterých se dopustili při vyšetřování v letech 1948-1949! [15]

Takové usnesení nebylo jediné. Již 5. července 1954 politické byro svým usnesením schválilo, aby nebylo vedeno trestní řízení proti plk. Janu Rabanovi, pplk. Josefu Mísařovi, pplk. Emiliánu Jelínkovi, plk. Josefu Lvovi, kpt. Antonínu Strakovi, pplk. v záloze Otto Sezemskému a technik-majoru v záloze Josefu Vokůrkovi s tím, že ministr národní obrany JUDr. Alexandr Čepička měl zajistit, aby Hlavní politická správa členům KSČ udělila za jejich jednání výtku. U nečlenů strany se „potrestání“ mělo provést po služební linii. 11. října 1954 náčelník generálního štábu generálplukovník Václav Kratochvíl, informoval prvního náměstka předsedy vlády a ministra národní obrany o opatřeních, které přijal k zajištění splnění usnesení politického byra ÚV KSČ z 5. července 1954:

„Potrestání podplukovníka v záloze Otto Sezemského písemnou důtkou provede náčelník hlavní kádrové správy. Podplukovníka Josefa Mísaře potrestá důtkou náčelník Vojenské technické

akademie Antonína Zápotockého, neboť tyto osoby mají kladný poměr k našemu zřízení a ke KSČ. Jejich trestná činnost spadá do let 1948 a 1949 a ve srovnání s obviněnými, kteří byli ve skupině Souček a spol. odsouzeni vyšším vojenským soudem, je podstatně méně rozsáhlá. Vzhledem k jejich dnešní činnosti se dá soudit, že byla výsledkem nesprávného chápání funkcí, které na HIS zastávali, že byla ovlivněna celkovým prostředím, v němž pracovali, zejména rozkazy pravých původců používání protizákonných metod při vyšetřování, jejichž zločinný charakter si neuvědomovali. Je třeba vzít v úvahu i to, že od spáchání trestných činů uplynula delší doba a že jmenovaní, pokud jsou důstojníky v činné službě, správně plní své služební povinnosti. Nejeví se proto účelným, aby trestní řízení proti nim bylo zahajováno ...“ [16]

Až v době, kdy je nebylo možné trestně stíhat z důvodů promlčení, byli v letech 1962-1963 propuštěni mimo činnou službu a zbaveni hodnosti, neboť „v minulosti používali v některých případech nesprávných metod při výkonu bezpečnostní služby“.

Poznámky:

1. Vojenský historický archiv Praha (dále jen VHA), SSSR IV, A/4/14, Důvěrný rozkaz č. 1, čl. 1 ze dne 7. 1. 1945.
2. VHA, MNO, Důvěrný domácí rozkaz č. 48, čl. 6 – Reorganizace hlavního štábu z 16. dubna 1948.
3. Archiv ministerstva vnitra (dále jen AMV), HS VKR, č.j. 0310/17-1978.
4. VHA, MNO, 1951, č. j. 004150-OMS-OS 1951.
5. AMV, Tajný rozkaz ministra národní bezpečnosti č. 66 ze dne 29. 5. 1952 a č. 83/1952.
6. IX. sjezd KSČ se konal ve dnech 25. - 29. května 1949. „Podle dosud známých dokumentů přišli první sovětské poradci do Československa v říjnu 1949, a to do bezpečnosti.“ Kaplan, K.: Sovětské poradci v Československu 1949-1956, Praha, Ústav pro soudobé dějiny, 1993, s. 10.
7. AMV, 310-43-3.
8. Tamtéž.
9. Následně byl dnem 15. 1. 1949 zřízen X. odbor (pozdější kádrová správa ministerstva národní obrany), který byl podřízen náměstkovi ministra pro věci osobní. VHA, Sborník důvěrných výnosů MNO č. 4 ze dne 27. ledna 1949.
10. Čílek, R.: Prokletí moci, Praha, MAGNET-PRESS, 1991, s. 95.
11. Státní ústřední archiv, dále jen Závěrečná zpráva o výsledku činnosti komise prošetřující nezákonné metody práce na úseku vojenské zpravodajské služby v období let 1949-1954, 31. 3. 1963, s. 16.
12. VHA, MNO, SNGŠ, 1954, sign. 21/4/2.
13. SÚA, ÚV KSČ, Politické byro ÚV KSČ z 22. 11. 1954.
14. SÚA, A ÚV KSČ, Komise I, sv. 12. a. j. 201.
15. Tamtéž.
16. VHA, MNO, SNGŠ, 1954, sign. 21/4/2.

PhDr. Zdeněk Vališ